

Dr Zbigniew Siemak

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**ORGANY BEZPIECZEŃSTWA I PORZĄDKU
PUBLICZNEGO NA LUBELSZCZYŹNIE
PRZED POWSTANIEM
POLICJI PAŃSTWOWEJ
(OD LISTOPADA 1918 DO LIPCA 1919 R.).
CZEŚĆ 2.
LUBELSKA ŻANDARMERIA KRAJOWA**

Streszczenie

Jedną z najważniejszych funkcji wewnętrznych odradzającej II Rzeczypospolitej było zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego. Do czasu utworzenia Policji Państwowej na terenie całego kraju działało wiele różnych organizacji o charakterze porządkowym. Organizacje te wywodziły się z różnorodnych organizacji politycznych, społecznych i samorządowych. Podobna sytuacja miała miejsce także na Lubelszczyźnie. W okresie od listopada 1918 r. do powołania jednolitej służby policyjnej w lipcu 1919 r. funkcjonowały na terenie Lubelszczyzny następujące formacje parapolicyjne: Straż Bezpieczeństwa Publicznego, Lubelska Żandarmeria Krajowa, Milicja Ludowa oraz Policja Komunalna. Ich działalność, nie wolna często od wzajemnych uprzedzeń i konfliktów, miała wpływ na stan bezpieczeństwa oraz na oblicze nowopowstającej jednolitej służby policyjnej jaką była Policja Państwowa. Ostatecznie w jej szeregach znaleźli się przedstawiciele wszystkich omawianych formacji.

Słowa kluczowe: Straż Bezpieczeństwa Publicznego, Lubelska Żandarmeria Krajowa, Milicja Ludowa, Policja Komunalna, Policja Państwowa, bezpieczeństwo wewnętrzne, bezpieczeństwo i porządek publiczny

**PUBLIC ORDER AND SAFETY AUTHORITIES IN LUBELSZCZYŻNA REGION
BEFORE THE FORMATION OF NATIONAL POLICE FORCE
(FROM NOVEMBER TO JULY 1919).
PART 2. LUBLIN MILITARY POLICE**

Abstract

One of the most important internal functions of rising of the Second Republic was to provide internal security. Before State Police was created, throughout the country there were many various organizations acting in the field of order. The organizations derived from diverse political, social and self-government organizations. Similar situation occurred in the Lublin region. From November of 1918 to set up a uniform police service in July of 1919 the following parapolice formations acted in the Lublin region: Guard of Public Safety, Lublin National Military Police, People's Militia and Municipal Police. Their activity, often not free from mutual prejudices and conflicts, had an impact on safety and face of the newly formed uniform police service that was State Police. Finally, in its ranks were representatives of all concerned formations.

Key words: Guard of Public Safety, Lublin National Military Police, People's Militia, Municipal Police, State Police, internal security, security and public order.

Lubelska Żandarmeria Krajowa

Aparat policyjny w początkowym okresie istnienia państwa polskiego, wspierała także żandarmeria, która wespół z innymi formacjami porządkowymi, pełniła ogólną służbę policyjną w kraju.

Na Lubelszczyźnie żandarmeria nosiła nazwę – Lubelskiej Żandarmerii Krajowej (LŻK). LŻK powstała bezpośrednio z żandarmerii austriackiej¹. Jak podaje L. Nagler „Na Lubelszczyźnie,

¹ Żandarmeria austriacka powstała w lipcu 1849 roku. Jej organizatorem był feldmarszałek Jan Kemper. Była ona uważana – przed I wojną św. – za najlepiej w Europie zorganizowany i działający organ bezpieczeństwa publicznego. Po zajęciu przez Austriaków w 1915 roku części Królestwa Polskiego i ustanowienia GGL, w jego strukturze wewnętrznej – w Sekcji Wojskowej, jako drugi funkcjonował Oddział Żandarmerii (Gendarmerieabteilung), który na szczeblu powiatu – przy każdej komendzie powiatowej – posiadał organ wykonawczy d/s bezpieczeństwa w postaci kontyngentu żandarmerii. Składał się on z 1-2 oficerów, 20-30 żandarmów zawodowych i 60-80 żandarmów polowych. Żandarmeria utrzymywać miała porządek, spokój i bezpieczeństwo, miała także współpracować z administracją. Żandarmeria powiatowa dzieliła się na powiatową komendę żandarii i 2-3 plutonów żandarmerii z 10-15 posterunkami żandarme-

gdzie utworzył się pierwszy Rząd polski w listopadzie 1918 r., zaczyna działać Milicja Ludowa, niezależnie od Żandarmerii Krajo-
wej, która z austriackiej staje się polską². I chociaż wcześniej
była ona ultralojalną wobec władz austriackich, to „kiedy jednak
nadszedł krytyczny czas rozpadu monarchii, wielu pełniących
tam służbę Polaków umiało zadbać o interes powstającego pań-
stwa; ludzie ci przekształcili się w Lubelską Żandarmerię Krajo-
wą, będącą oczywiście formacją polską³.”

Nie jest znana dokładna data powołania LŻK, jednak nie bę-
dzie wielkim błędem, jeżeli za początek jej istnienia przyjmiemy
upadek monarchii austriackiej i moment przekazywania władzy
Polakom przez Austriaków. Samorzutnie powstała żandarmeria,
już w pierwszych dniach listopada 1918 roku, jako główne zada-
nie dostała opanowanie i zduszenie w zarodku gwałtów i nad-
użyć, jakich zaczęły dopuszczać się zorganizowane bandy i zde-
mobilizowani żołnierze b. armii austriackiej⁴.

W początkowym okresie LŻK podlegała pod przedstawicieli
Rady Regencyjnej. W swojej działalności, często spotykała się
z innymi formacjami porządkowymi reprezentującymi odmienne
opcje polityczne. Dochodziło między nimi niejednokrotnie do za-
drażeń a nawet starć. W działalności LŻK wyodrębnić można
dwa okresy. Pierwszy okres to tzw. okres samorzutnej działalno-

rii. Na czele żandarmerii powiatowej stali jej powiatowi komendanci, plutonów –
komendanci szwadronów oraz posterunków – komendanci posterunków żan-
darmerii. Stan personelu posterunku wynosił 4-8 żandarmów. Inspekcji żan-
darmerii na Lubelszczyźnie dokonywali jej inspektorowie, których siedziby mie-
ściły się w Lublinie i Zamościu. Ponadto, przy komendzie żandarmerii utworzo-
no centralę śledczą z kartoteką daktyloskopijną i oddziałem fotograficznym,
kurs tresowania psów i ich przewodników. Stan osobowy uzupełniano spośród
rezerwistów, zwykle urzędników sądowych i adwokatów, przeszkolonych w spe-
cjalnym ośrodku w Bielsku oraz w Lublinie (podoficerów) i Radomiu (żandar-
mów). W GGL, na Lubelszczyźnie, było 10 komend powiatowych: w Biłgoraju,
Janowie, Krasnymstawie, Lubartowie, Lublinie, Puławach, Zamościu oraz
Chełmie, Hrubieszowie i Tomaszowie. Zob. Strzelecki W., *Bezpieczeństwo na...*,
op. cit., s. 118-132; Abramski A., Konieczny J., *Justycjariusze, hutmani, poli-
cjanci...*, op. cit., s. 158-159; Nagler L., *Policzja Państwowa, [w:] Dziesięciolecie
Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918-1928*, s. 8b; *Dziesięciolecie służby
bezpieczeństwa w Polsce Odrodzonej*, pod. red. Grabowieckiego E., Warszawa
1928, s. IV; Kozolubski J., *Dwudziestolecie Policji Państwowej w Polsce*, „Prze-
gląd Policyjny”, 1938, nr 6(18), s. 403).

² Nagler L., op. cit., s. 8a.

³ Abramski A., Konieczny J., op. cit., s. 159; Strzelecki W., op. cit., s. 132.

⁴ Krzykała S., *Lublin...*, op. cit., s. 10-11.

ści. Trwał on bardzo krótko i mieścił się od czasu upadku monarchii austriackiej do powstania rządu warszawskiego tj. podporządkowania się Rady Regencyjnej Piłsudskiemu. Okres drugi, obejmuje czas od powstania rządu Moraczewskiego do ścisłego podporządkowania LŻK władzom wojskowym i w dalszym okresie do powstania Policji Państwowej. Okres tzw. samorządnego powstania i działalności LŻK polegał na samoistnym powstawaniu jej struktur na bazie żandarmerii austriackiej. Należy zatem przyjąć, iż struktury LŻK na Lubelszczyźnie (związanej z GGL) istniały tam, gdzie wcześniej występowała żandarmeria austriacka⁵. Okres ten, aczkolwiek bardzo krótki, jest jednak ważny w dziejach żandarmerii lubelskiej. Pozwolił on bowiem na stworzenie podwalin pod jej przyszłe struktury a jednocześnie w momencie przejmowania władzy, zapewniał bezpieczeństwo i porządek. Należy zgodzić się z Janem Sulińskim, iż okres ten „w historii żandarmerii (był – Z.S.) czasem jej najintensywniejszej działalności, (gdyż – Z.S.) wówczas położyła ona dla kraju największe zasługi. Wytępiła szalejący bandytyzm, jako skutek rozwydrzenia wojennego, zdusiła lub unieszkodliwiła szerzący się komunizm i udaremniła agitację bolszewicką. Tysiącom obywateli wyszukała i zwróciła mienie zrabowane przez okupantów, bandytów i zrewolucjonizowanych chłopów. Żandarmeria była rzecznikiem ładu i porządku, stróżem praw i rozporządzeń, przypominała swą ciężką ręką opornym, że jest władza, która sprawuje pieczę nad krajem”⁶. Drugi okres w dziejach LŻK rozpoczął się po powrocie z Magdeburga do Warszawy Józefa Piłsudskiego. Przejęcie przez niego pełni władzy państwowej z rąk Rady Regencyjnej (14.11.1918 rok) i podporządkowanie się jemu rządu lubelskiego dawało możliwość podjęcia działań konsolidacyjnych, wśród wszystkich opcji politycznych, na rzecz budowy jednej państwowości polskiej. W przypadku żandarmerii, działania konsolidacyjne, podjęto już na początku listopada. Znajdująca się wówczas w Warszawie, wspomniana już grupa żandarmerii PSZ, pod kierownictwem por.

⁵ Struktury austriackiej żandarmerii w GGL występowały: w Lublinie oddział żandarmerii oraz powiatowe komendy żandarmerii w: Biłgoraju, Chełmie, Hrubieszowie, Janowie, Krasnymstawie, Lubartowie, Lublinie, Puławach, Tomaszowie i Zamościu. Pod każdą powiatową komendę żandarmerii podlegało kilka posterunków. Zob. Strzelecki W., op. cit., s 118-132.

⁶ Suliński J., *Żandarmeria (I)*, „Wojsko i wychowanie”, 1996, nr 1, s. 42.

Norberta Okołowicza, przystąpiła niezwłocznie – po ewakuacji Niemców – do powiększania stanu osobowego żandarmerii i rozszerzania swojego zakresu działania⁷. W pierwszym rządzie – 13 listopada – zmieniono nazwę formacji z „Dowództwa Żandarmerii Polowej” na „Dowództwo Żandarmerii WP”. Następnie zaczęto tworzyć oddziały żandarmerii w okręgach będących pod kontrolą rządu J. Moraczewskiego. W ten sposób powstały oddziały żandarmerii w okręgach: warszawskim, łódzkim, kieleckim i lubelskim⁸. Na czele oddziału żandarmerii w Lublinie stanął jej szef rotmistrz dr Franciszek Stoch. W Lublinie stacjonowała Komenda Placu Żandarmerii, która odpowiadała wespół z „milicją (miejską – Z.S.), strażą bezpieczeństwa publicznego i milicją ludową” za utrzymanie porządku publicznego w mieście⁹. Z zachowanego z odprawy, z szefem żandarmerii, rozkazu nr 7 komendy placu w Lublinie – nr 11 z 27 listopada 1918 r. – wynika, że żandarmeria zajmowała się zapewnieniem bezpieczeństwa osobom wojskowym, zarządzaniem i uczestniczeniem w pościgach w razie zaistnienia nadzwyczajnych wypadków, grzebaniem (pogrzebami) oficerów i żołnierzy, których przynależności do oddziałów nie można było określić, zabezpieczeniem kwater przed dewastacją opuszczonych przez austriackich urzędników i oficerów¹⁰. Kolejnym etapem w dążeniu do jednolitej struktury żandarmerii na terenie Królestwa, w tym i Lubelszczyzny, był rozkaz Sztabu Generalnego WP nr 45 z 7 grudnia 1918 roku. Rozkaz ten, opierając się na punkcie 89 rozkazu Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 6/18, dostosowywał tymczasową organizację żandarmerii, do podziału kraju na wojskowe okręgi generalne. Przy każdym istniejącym generalnym powołano Dowództwo Żandarmerii. W Lublinie, na czele Dowództwa Żandarmerii przy G.O.L., stanął wspomniany już rotmistrz dr F. Stoch¹¹. Był on odkomenderowany do tej

⁷ Szeregi żandarmerii powiększono poprzez przyjmowanie ochotników, zwłaszcza byłych legionistów i członków POW; zob. Suliński J., op. cit., s. 42.

⁸ Ibidem, Böhm T., *Żandarmeria w II Rzeczypospolitej*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1990, nr 1, s. 25.

⁹ APL, KPPP Lublin, sygn. 93, k. 2.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Rtm dr Franciszek Stoch, za czasów Rady Regencyjnej, z chwilą powołania Polskiej Siły Zbrojnej i ustanowienia w jej strukturach Dowództwa Żandarmerii Polowej stanął na czele żandarmerii. Jej skład tworzyło wówczas 12 oficerów, 2 podchorążych, 57 podoficerów i 15 szeregowców. Zob. Woszczyński B.,

służby przez Sztab Generalny. Posiadał uprawnienia dyscyplinarne sięgające rangi pułkownika oraz prawo mianowania podoficerów do stopnia sierżanta – wachmistrza powiatowego włącznie. Do jego obowiązków należało kierowanie „całą służbą bezpieczeństwa”, zaś w podległości służbowej oddany był „w sprawach pełnienia służby bezpieczeństwa i administracyjnych odnośnemu dowódcy okręgu generalnego i komisarzowi rządowemu, w sprawach zaś organizacyjnych, zasadniczych i personalnych Sztabowi Generalnemu”¹².

Na szczeblu powiatu, pracami żandarmerii kierował oficer żandarmerii i zajmował stanowisko Komendanta Żandarmerii Powiatowej. Podlegał on wprost pod dowódcę Oddziału Żandarmerii G.O.L. w Lublinie. W sprawach dyscyplinarnych posiadał uprawnienia dowódcy kompanii. Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami, istniały wówczas na terenie Generalnego Okręgu Lubelskiego WP, następujące struktury żandarmerii: Dowództwo Żandarmerii G.O.L. na czele z dowódcą żandarmerii oraz Komendy Żandarmerii Powiatowej z dowódcami żandarmerii powiatowej. W interesującym nas czasie Komendy Żandarmerii istniały m.in. w: Parczewie, Janowie Podlaskim, Tomaszowie Lub. i Biłgoraju. Ponadto, w Lublinie istniała początkowo Komenda Placu Żandarmerii, później Stacja Zborna i oddział żandarmerii, a w powiecie plutony i kancelarie umiejscowione w siedzibach dowództwa. Pod komendy żandarmerii w powiecie podlegały posterunki¹³. Posterunki żandarmerii w powiecie liczyły od 4-5 osób. Reorganizacja grudniowa z 1918 roku żandarmerii, poza ujednoczeniem jej struktury, sytuowała ją jednocześnie w strukturach wojskowych. Od tego momentu stawała się ona jednostką wojskową, zależną od władz wojskowych, pełniąc jednak dalej ogólną służbę bezpieczeństwa, z kompetencjami tak wobec żołnierzy jak i wobec osób cywilnych¹⁴. Służba żandarmerii, głównie patrolowa, opierała się o instrukcję legionową z 1917 r. Z po-

Ministerstwo Spraw Wojskowych. Zarys organizacji i działalności, Warszawa 1972, s. 40-41.

¹² Ibidem oraz Zyśko W., op. cit., s.142.

¹³ APL, KPPP Lublin, sygn. 93, k. 3 - 3a.

¹⁴ J. Suliński, op. cit., s. 43.

czątkiem 1919 roku Wydział Żandarmerii¹⁵ wydał następane przepisy, określające działalność żandarmerii. Były to:

- Tymczasowa Instrukcja Kancelaryjna,
- Tymczasowe postanowienia organiczne i Instrukcja służbowa żandarmerii,
- Instrukcja specjalna dla żandarmerii pełniącej służbę w głębi kraju.

Zasadniczym mankamentem tych instrukcji, było to, iż ich treść była bezpośrednim tłumaczeniem instrukcji austriackich, przez co ich praktyczne znaczenie zostało poważnie osłabione, gdyż znajdujące się tam rozwiązania nie zawsze odpowiadały sytuacji społeczno-politycznej w kraju¹⁶. Te braki i niedokładności regulowano rozkazami oraz tymczasowymi przepisami. Na szczęście G.O.L., ukazywały się rozkazy dowódcy oddziału żandarmerii G.O.L. Regulował w nich dowódca sprawy organizacyjno-kadrowe, sprawy porządkowe, informacyjne oraz przypominał najistotniejsze treści z rozkazów władz wyższych tj. Wydziału Żandarmerii Sztabu Generalnego WP, np. w rozkazie nr 9 z 12 marca 1919 roku, rotmistrz F. Stoch przypominał podwładnym – za rozkazem Szt. Gen. Wydz. Żand. nr 55 p. 7 – przepisy odnoszące się do oddawania honorów wojskowym w różnych okolicznościach. Znajdujemy tam m.in. szczegółowo omówione zasady oddawania honorów w wagonie, restauracji, teatrze, w wąskich przejściach, z bronią i bez broni itd.,¹⁷ czy też informacje o mianowaniach na wyższe stopnie, przydziałach i przeniesieniach, objęciach stanowisk a także przepisy porządkowe dotyczące np. drogi służbowej. Istotną rolę w określeniu kompetencji żandarmerii oraz jej miejsca w powstającym systemie bezpieczeństwa kraju odegrały tymczasowe przepisy wydane przez Wydział Żandarmerii na początku 1919 roku¹⁸. Przepisy te powstały na bazie dekretu o ML

¹⁵ Wydział Żandarmerii powstał z przekształcenia Dowództwa Żandarmerii WP, po podporządkowaniu go sztabowi generalnemu okręgów WP. Ibidem.

¹⁶ Ibidem, s. 43.

¹⁷ APL, KPPP Lublin, sygn. 93, k. 3. Zob. rozkaz nr 9 Dowódcy Żandarmerii G.O.L. z 12 marca 1919 r. punkt 1 i następane.

¹⁸ APL, KPPP Krasnystaw, sygn. 3, k. 511-511a. Wymienione przepisy sformułowane były przez: naczelnika państwa J. Piłsudskiego, wiceministra spraw wewnętrznych N. Barlickiego, kpt. M. Borzęckiego – szefa policji komunalnej, J. Gorzechowskiego, rtm. Norberta Okołowicza – dowódcę żandarmerii i kpt. Ignacego Boernera – komendanta głównego milicji ludowej.

z 5 grudnia 1918 roku i rozkazu Sztabu Generalnego nr 45 z 7 grudnia 1918 roku. Odnosiły się one generalnie, do współpracy między podstawowymi podmiotami odpowiedzialnymi za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku w Polsce, tj. milicji ludowej, policji komunalnej i żandarmerii. Część pierwsza, wspomnianych przepisów mówiła, iż „do czasów całkowitego zorganizowania (ML i PK – Z.S.) żandarmeria wspólnie (z nimi – Z.S.) pełni wspólnie służbę bezpieczeństwa i porządku publicznego”. Była ona w sprawach pełnienia służby bezpieczeństwa podporządkowana Komisarzom Rządowym, a pod względem organizacyjnym i personalnym pod sztab generalny poprzez dowódców żandarmerii D.O.G. Użycie żandarmerii do pełnienia służby bezpieczeństwa i porządku publicznego mogło nastąpić tylko „jedynie na żądanie komisarza rządu (...) w okręgach nie objętych stanem wojennym”. Na obszarze, na którym ogłoszono stan wojenny, służbom bezpieczeństwa, kierowały wyłącznie władze wojskowe. W tym celu podporządkowane im były także wszystkie niewojskowe organy bezpieczeństwa. Wytyczne co do pełnienia służby bezpieczeństwa ustalali dla żandarmerii komisarze wojskowi. Z tego też tytułu korzystała ona ze wszystkich przysługujących jej w tej mierze, uprawnień urzędowych. Poza ingerencją w stosunku do wojska i wojskowych, posiadała żandarmeria także prawo ingerencji w stosunku do osób cywilnych. Mogła ona np. „w nagłych wypadkach wkraczać (występować – Z.S.) przeciw osobom cywilnym, o ile zajdzie tego konieczna potrzeba”. Jednak w przypadku aresztowania osoby cywilnej, musiała żandarmeria przekazać tą osobę bezzwłocznie władzom cywilnym. Zatem, uprawnienia te, odnosiły się raczej do wstępnych czynności procesowych nie cierpiących zwłoki ale były jednak ważnymi kompetencjami w utrzymaniu bezpieczeństwa i porządku publicznego na obszarze „cywilnym”. Przepisy te mówiły także, iż masowe wkraczanie żandarmerii w stosunku do osób cywilnych nastąpić mogło za porozumieniem się ministerstwa spraw wojskowych z ministerstwem spraw wewnętrznych. Również, z uregulowań tych wynikało, że „dowódcy żandarmerii, milicji ludowej i policji komunalnej są obowiązani pozostawać między sobą w ciągłym kontakcie służbowym, wspólnie kierować służbą bezpieczeństwa w kraju (...) i określać rozdział kompetencji milicji i policji aż do

zasadniczego (ustawowego – Z.S.) uregulowania”¹⁹.

Kolejną reorganizację przeszła żandarmeria w kwietniu 1919 roku. Rozkazem ministerstwa spraw wojskowych (MSWojsk.), wyłączono żandarmerię z naczelnego dowództwa WP i jako wydział żandarmerii podporządkowano ją bezpośrednio II wiceministrowi spraw wojskowych. Wydany 17 kwietnia 1919 r. „Regulamin i Organizacja Żandarmerii Wojskowej” zapoczątkował w rozwoju tej formacji nową fazę, która polegała – według T. Böhma – „przekazaniu spraw bezpieczeństwa kraju, ochrony dóbr narodowych i prywatnych, powołanej do życia policji państwowej, ograniczając jednocześnie jej kompetencje wyłącznie do spraw i osób wojskowych”²⁰. J. Suliński, uważa, iż „generalnie w kwietniu 1919 roku skończył się okres istnienia na terenie kongresówki żandarmerii krajowej, jako ogólnej władzy bezpieczeństwa”²¹. Faktycznie jednak stanowiska T. Böhma i J. Sulińskiego są nieścisłe gdyż, po pierwsze w kwietniu 1919 roku nie było jeszcze jednolitej formacji policyjnej zdolnej przejąć obowiązki zapewnienia bezpieczeństwa w państwie. Mówiono wówczas dopiero co i opracowywano koncepcje takiej instytucji. Po drugie Policja Państwowa powstała formalnie 24 lipca 1919 roku, zaś w czerwcu tegoż roku jej poprzedniczka Straż Bezpieczeństwa starała się przejąć te kompetencje od żandarmerii. W rzeczywistości, w nowo utworzonej Straży Bezpieczeństwa, podejmowali służbę dotychczasowi żandarmi z LŻK, np. z komendy żandarmerii powiatowej w Chełmie pracę w SB podjęło 28 żandarmów.

Zarysowane powyżej formalne sprawy kompetencyjno-organizacyjne żandarmerii miały swoje odbicie w praktyce, której obraz już nie był tak klarowny jak to sobie zakładano. Żandarmeria na Lubelszczyźnie, początkowo jako Lubelska Żandarmeria Krajowa a później wojskowa, od początku powstania związana była z siłami reprezentującymi charakter propaństwowy. Początkowo była to Rada Regencyjna, następnie władze państwowo-wojskowe odradzającej się Rzeczypospolitej. Siłą rzeczy w swojej codziennej działalności spotykała się ona z działalnością innych formacji po-

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Dziennik Rozkazów MS Wojsk, nr 65 z 12 czerwca 1919 r., poz. 2067. (za Böhm T., op. cit., s. 25-26).

²¹ Suliński J., op. cit., s. 43.

rządkowych związanych z różnymi ugrupowaniami politycznymi. Poza współdziałaniem z wojskiem, najczęściej żandarmeria współpracowała z ML (różnych odmian) oraz wszelkiego rodzaju strażami bezpieczeństwa. Współpraca z ML prócz nielicznych przykładów pozytywnych,²² była na ogół zła. Wynikało to głównie z tego, iż obie służby wywodziły się z różnych sił politycznych. ML związana z ruchem lewicowym ze swej istoty przeciwstawiała się działaniom żandarmerii skierowanym na tłumienie ruchów rewolucyjnych. Spotykamy się z tymi faktami dość często, np. „na wiecu robotniczym w Lublinie, który odbył się 11 stycznia 1919 roku doszło do starcia z demonstrującymi członkami Narodowej Demokracji. W obronie tych ostatnich wystąpiły oddziały wojskowe i żandarmeria, natomiast po stronie robotników – ML”²³. Innym razem, w Grodzisławicach, pow. tomaszowski, ML rozbroiła posterunek żandarmerii, gdyż ta ostatnia chciała ograniczyć wystąpienia chłopskie²⁴. Uznawanie ML, jako realnego niebezpieczeństwa dla interesów sfer obszarniczych, było z kolei powodem, iż „oddział egzekucyjny żandarmerii, złożony z byłych żołnierzy armii austriackiej, aresztował Hipolita Parolińskiego”²⁵ – komendanta posterunku ML w Wysokiem, powiat krasnostawski wraz z piętnastoma milicjantami.

Przygotowywano też żandarmerię – po utworzeniu rządu I. Paderewskiego – do rozbrajania milicji ludowej. Donosił o tym na swoich łamach „Robotnik”²⁶ pod koniec lutego w 1919 roku. W artykule „Okólnik o żandarmerii” mówiono, że „żandarmeria na prowincji otrzymała okólnik rtm. Okołowicza (dowódcy żandarmerii – Z.S.) z rozkazem przygotowań do rozbrojenia ML jeszcze w tym miesiącu”. Osobnym rozdziałem w działalności LŻK była tajna instrukcja wywiadowcza dowódcy żandarmerii lubelskiej rtm. Stocha, do powiatowych oddziałów żandarmerii. Okre-

²² Po zamachu stanu w nocy z 4/5 stycznia 1919 r. przez J. Zdziechowskiego, płk. M. Januszajtisa, ks E. Sapięhy, żandarmeria wspólnie z ML i wojskiem dokonała rewizji w lokalach robotniczych i związków zawodowych w Warszawie. Zob. Leinwand A., op. cit., s. 106.

²³ Krzykała S., *Rady delegatów...*, op. cit., s. 60.

²⁴ Głos Lubelski, nr 35 z 26.XI.1918 r. (za Horoch E., op. cit., s.31).

²⁵ Żurek F., *Powiat Krasnostawski w walce o wolność*, „Niepodległość”, T. XIV, 1936, s. 414 (za Horoch E., op. cit., s.31).

²⁶ Robotnik, nr 89, z 25.2.1919 r., okólnik o żandarmerii (za Leinwand A., op. cit., s. 125).

ślił on w niej, iż z wszelkich ruchów i agitacji wrogich idei państwowej zaleca się do szczególnej inwigilacji: antymilitaryzm, anarchizm, bolszewizm i propagandę ukraińską²⁷. Również krwawo i brutalnie zaznaczyła się działalność oddziałów żandarmerii we wsiach Lubelszczyzny przy ściąganiu podatków i kontrybucji²⁸.

Reasumując, problematykę żandarmerii na Lubelszczyźnie w okresie listopad 1918 – lipiec 1919 r., należy stwierdzić, że odegrała ona w owym czasie bardzo ważną rolę w utrzymaniu spokoju na omawianym terenie. Początkowo, jako LŻK, a później już jako żandarmeria wojskowa, stanowiła ważne ogniwo w systemie bezpieczeństwa państwa.

Podsumowanie

Sytuacja polityczno-społeczna na Lubelszczyźnie na jesieni 1918 r. była bardzo złożona. Na scenie politycznej funkcjonowały obozy polityczne proveniencji prawicowej i lewicowej. I jedni i drudzy zdawali sobie sprawę, iż przejście i utrzymanie władzy politycznej będzie zależało w dużej mierze m.in. od stworzenia nowej silnej armii i utworzenia organów odpowiedzialnych za utrzymanie porządku społecznego w kraju. Potwierdził to w swoim dzienniku J. Zdanowski pisząc „Władzę obejmować można tylko przy odpowiedniej sile fizycznej i pomocy karabinów. Porządek państwowy jest bądź co bądź związkiem przymusowym”²⁹. „Aparat przymusu” prawicy opierał się na samorządowych formacjach porządkowych, jeszcze z czasów okupacji, samorzutnie powstających straży (Straż Narodowa, Obywatelska czy Ziemska) i żandarmeriach krajowych oraz powoływanych przez Radę Regencyjną w Królestwie Strażach Bezpieczeństwa Publicznego. Na Lubelszczyźnie komisarzem generalnym rządu polskiego w Lublinie został Juliusz Zdanowski, z którego upoważnienia naczeln-

²⁷ APL, KWPPŁ, sygn. 14 (za Zyśko W., op. cit., s. 142).

²⁸ APL, KPPP Janów Lubelski, sygn. 2, za: ibidem.

²⁹ J. Zdanowski, W Lublinie (dziennik urzędowego komisarza), „Twórczość”, R. XXXIV, 1978, nr 11 (400), s.31. Dziennik J. Zdanowskiego w oryginale znajduje się w Ossolineum we Wrocławiu (rkp. Oss. 14023),

nik MM m. Lublina przejął w dniu 3.11.1918 r. c. i k. komisariat policji w Lublinie wraz z biurem meldunkowym, biurem przestępstw (kart tożsamości) i policję obyczajową. Natomiast nad samorzutnie powstającą żandarmerią objął komendę rotmistrz dr F. Stoch. Dodatkowo by wzmocnić poczucie bezpieczeństwa, zaczęto tworzyć w Lublinie, oprócz już działających służb porządkowych (przede wszystkim MM), endecką Straż Bezpieczeństwa Publicznego. Obie formacje wypełniały zadania z zakresu szeroko rozumianego bezpieczeństwa i porządku publicznego, z tym, że działalność LZK wydłużyła się aż do powstania Policji Państwowej w lipcu 1919 roku.

Bibliografia

1. Archiwum Akt Nowych, zespół: Prezydium Rady Ministrów (dalej: PRM), cz. II, t. 15, k. 242 i n.
2. Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół: Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie: sygn. 14, zespół: Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Lublinie, sygn.: 90, 91, 93; zespół: Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Krasnymstawie, zespół: sygn. 3.
3. Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Dziennik Rozkazów MSWojsk, nr 65 z 12 czerwca 1919 r., poz. 2067.
4. Albert A. (Roszkowski W.), *Najnowsza historia Polski 1914-1939*, Kielce 1994.
5. Böhm T., *Żandarmeria w II Rzeczypospolitej*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1990, nr 1.
6. *Dzieje Polski*, pod red. Topolskiego J., Warszawa 1975.
7. Głos Lubelski, nr 35 z 26.XI.1918 r.
8. *Historia Polski*, t. IV 1918-1939, cz. I, pod red. Grosfelda L. i Zielińskiego H., Warszawa 1969.
9. Jabłoński H., *Narodziny drugiej Rzeczypospolitej 1918-1919*, Warszawa 1962.
10. Kochanowski J., *O kształt polskiej policji, – styczeń 1917 – listopad 1918*, „Przegląd Historyczny”, 1986, z. 3.
11. Kozolubski J., *Dwudziestolecie Policji Państwowej w Polsce*, „Przegląd Policyjny”, 1938, nr 6(18).
12. Krzykała S., *Lublin w okresie walk rewolucyjnych 1918-1920*, [w:] S. Krzykała (red.), *Dzieje Lublina*, t. II, Lublin 1975.
13. Leinwand A., *Pogotowie Bojowe i Milicja Ludowa 1917-1919*, Warszawa 1972.
14. Lewandowski J., *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką*, Warszawa 1980.

15. Ławnik J., *Represje policyjne wobec ruchu robotniczego w Polsce*, Warszawa 1979.
16. Misiuk, A. *Policja Państwowa 1919-1939*, Warszawa 1996.
17. Nagler L., *Policja Państwowa*, [w:] E. Grabowiecki (red.), *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918-1928. Dziesięciolecie służby bezpieczeństwa w Polsce Odrodzonej*, Warszawa 1928.
18. Pajewski J., *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Warszawa 1985.
19. *Polska. Losy państwa i narodu*. Samsonowicz H., Tazbir J., Lępkowski T., Nałęcz T., Warszawa 1992.
20. Suliński J., *Żandarmeria (I)*, „Wojsko i wychowanie”, 1996, nr 1.
21. Strzelecki W., *Bezpieczeństwo na ziemiach polskich. Od kmiecia do granatowej armii*, Warszawa 1934.
22. Woszczyński B., *Ministerstwo Spraw Wojskowych. Zarys organizacji i działalności*, Warszawa 1972.
23. Zdanowski J., *W Lublinie (dziennik urzędowego komisarza)*, „Twórczość”, R. XXXIV, 1978, nr 11 (400).
24. *Z przeszłości dalekiej i bliskiej: szkice z dziejów Lubelszczyzny*, Kuprukownik A, Śladkowski W., Lublin 1980.
25. Zyśko W., *Struktura władz policyjnych województwa lubelskiego w latach 1918-1939 i ich pozostałość aktowa w WAP w Lublinie*, „Archeion”, 1967, nr 46.
26. Żurek F., *Powiat Krasnostawski w walce o wolność*, „Niepodległość”, T.XIV, 1936, s.414.